

„SJÆLDENT FARER MÆND DID“

Af Finn Gad

„Således er det på Grønland, — — —, at alt der, som kommer dertil, det er dér dyrt, fordi det land ligger så fjernt fra andre lande, at mænd sjældent farer did.“ Sådan beretter „Kongespejlet“s vidende fader for den videbegærlige søn.¹ Denne „lærebog“ er skrevet måske mellem 1250 og 1300 i Norge, og forfatterens viden om grønlandske forhold har forbløffet en senere tid ved gennemgående at være så rigtig, at man må gå ud fra, at forfatteren har haft sine oplysninger fra folk, der kendte landet ved selvsyn og forholdene ved selvoplevelse. Når „Kongespejlet“ kommer med en udtalelse som den, at man sjældent rejser til Grønland, kan den bero på en personlig viden, og der må tillægges den betydelig kildeværdi.

Sejladsen på Grønland i middelalderen har været diskuteret meget. Dette får dr. Poul Nørlund til at skrive: „Når der er lagt så stærk vægt på de lange mellemrum, der med sikkerhed er forekommet i sejladsen til Grønland i det 14. årh., er hyppigheden i sejladsen i tidligere tider klart blevet overdrevet.“²

Grønlandsfart i middelalderen vil væsentligst sige sejlads fra Norge til Grønland og tilbage igen. Farten mellem Island og Grønland har vel nærmest hørt det første århundrede af den norrøne bebyggelsestid på Grønland til. De to områder lå for nær op ad hinanden i produktionsmæssig henseende og havde de samme fornødenheder, så at en samhandel ikke var mulig. Når man senere hører om islandske skibes anløb af Grønland, drejer det sig næsten altid om skibe, der er kommet dertil, drevet ud af kurs eller for at søge ly.

Skibe på fart fra Grønland til de østligere liggende norrøne områder og tilbage igen hører vel også væsentligst til det første århundrede af bebyggelsestiden, selvom der senere berettes om enkelte tilfælde af skibe, der er kommet fra Grønland, det sidste så sent som 1347.³ Denne optegnelse karakteriserer selv det usædvanlige i et sådant anløb og beskriver skibet nærmere. Det er mindre end selv små islandske

¹ Grønlands historiske Mindesmærker (GHM) III, p. 324.

² Nørlund: Buried Norsemen at Herjolfsnes, Medd. o. Gr. 67¹, p. 248.

³ Islandske annaler, ed. G. Storm, p. 213.

skibe, og der var kun 18 mand om bord. Og det havde været i Markland – man kunne på annalistens vegne tilføje: og i en sådan bitte båd!

Der hersker stadig uklarhed om hyppigheden af sejladsen, som den ovenfor er defineret. Sejlads står overalt i verden i tæt og uløselig forbindelse med handel, mellem landene altså eksport og import. Således også i Grønland. Der sejles ikke, med mindre der er noget at sejle med og sejle efter. Passagerfart var et lejlighedsspørgsmål; skulle et handelsfartøj et eller andet sted hen, måtte i middelalderen de personer, der ønskede at komme dertil, for gode ord og endnu bedre betaling på egen kost og risiko tinge sig om bord. Med skibene til Grønland har der vel i middelalderen næsten altid fulgt passagerer både frem og tilbage.

Alt dette kommer Helge Ingstad ind på i sin skildring af farten på Grønland i sin bog „Landet under leidarstjernen“, Oslo 1959, og meget mere end det;⁴ men han går faktisk uden om problemet om besejlingshyppigheden. Til gengæld får man indtrykket af en voldsom værdifuld eksport fra Grønland som basis for en skibsfart, der eo ipso må have været ret omfattende.

Nysgerrigheden ægges således over for flere spørgsmål i forbindelse med sejladsen på Grønland i middelalderen. Det er vigtigt at få nogenlunde rede på selve dette problem og desuden på de medløbende spørgsmål. Herpå beror i høj grad billedet af den økonomi, der lå til grund for den norrøne bebyggelse i Grønland. Det er væsentligt at få spørgsmålene besvarede for at kunne øjne sammenhængen, der må være i dette norrøne samfunds eksistens.

Besvarelsen er vanskelig, fordi kildematerialet er så tyndt. Så meget desto lettere er det for den løbske fantasi at spinde en ende. Det er nødvendigt at lægge bånd på sig selv for at tøjle den konstruerende tanke og fange fantasiens flyvske fugl ind, før den flyver væk i den blå luft. Besvarelsen kan kun lykkes gennem en fornyet prøvelse af kildematerialet.

Den 4. november 1276 får ærkebiskoppen af Nidaros tilladelse til at sende delegater til Grønland for at indkræve korstogstiende, „fordi Garðar stift, som ligger borte både fra dit ærkestift og riget, og i den grad fjernt fra hovedkirken, at det fra denne og dertil på grund af besværligheder på havet næppe inden for et spand af 5 år er muligt at nå frem og tilbage dertil.“⁵

Godt to år senere, den 31. januar 1279, giver paven ærkebispens den samme tilladelse ved tiendeindsamlingen, „fordi den ø, på hvilken byen Garðar ligger, på grund

⁴ Dansk udgave: Helge Ingstad: Landet under Polarstjernen (L. u. P.) 1960, p. 257 ff.

⁵ „– quod Gardensis diocesis, quæ de tua et prouincia et regno existit, a metropolitana ecclesia adeo sit remota, quod de ipsa ecclesia illuc propter maris impedimenta, vix infra quinquennium ire quis valeat et redire ad ecclesiam supradictam.“ GHM III, p. 91, Munch: Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger førte under Tiendeopkrævningen i Norden 1281–1334, nr. 4 p. 143, Dipl. Norv. VI, nr. 36 p. 35.

— af det (uberegneligt) grumme verdenshav, inden for hvilket den ligger, sjældent besøges med skibe.⁶ Dertil føjer paven, at der nylig er kommet nogle søfarende derfra. Dette – såvel som de andre oplysninger – må bero på den skrivelse, som ærkebiskoppen har sendt, indeholdende hans anmodning, om korstogstiende i Grønland kan opkræves ved betroede mænd, hvilket han får tilladelse til.

„– raro navigio visitatur – þangat fara sjalldan menn – sjældent farer mænd did.“ Der er en slående overensstemmelse mellem pavebrevets forlæg, der er Nidaros-ærkebispens ansøgning, og „Kongespejlet“. Der er dem, der mener, at forfatteren til „Kongespejlet“ var den norske kirkeøverste i egen person. Dette kan ikke beskæftige os her, hvor blot den nøje overensstemmelse mellem de forskellige vidnesbyrd skal påpeges til gensidig støtte for oplysningens sandhed. En sandhed bliver almindeligvis ikke rigtigere af gentagelsen, men dette kommer nu an på, fra hvor mange hold sandheden bliver udtalt.

Derfor er det godt, at vi kan hente yderligere støtte fra anden side. Den kommer fra et brev, som biskop Arni af Bergen har skrevet til biskop Thordr af Garðar den 22. juni 1308. Han beretter her om en række begivenheder (dødsfald, som det var vigtigt for kirken af hensyn til sjælemesser at vide), der ligger inden for de foregående 8–9 år. I dette tidsrum har der tilsyneladende ikke været forbindelse mellem Bergen og Grønland.⁷

På grundlag af det øvrige kildemateriale lader det sig gøre at tælle op, hvor mange kendte „ture“ mellem Grønland og Norge, der er sikre. Her må det straks siges, at sagalitteraturens beretninger om sejladsen på Grønland i 1000-tallet og et stykke ind i 1100-tallet kun giver få sikre dateringer. En optælling kan nok foretages, men den er alt for tvivlsom. Hele sagaberetninger må lades ude af betragtning på grund af deres ringe kildeværdi i øvrigt.

Det dokumentariske kildemateriale tillader os at tælle 7 sikre forbindelser over Atlanten i 1100-tallet, 13 i 1200-tallet og ikke mindre end 17 i 1300-tallet, dertil 2 i det første tiår af 1400-tallet. Det er klart, at de islandske årbøger og norske diplomater, hvorpå disse optællinger beror, ikke omtaler alle skibsforbindelser. Årbøgerne har som regel hæftet sig ved forliste skibe eller andre „uregelmæssigheder“, men nævner dog også skibe uden sensationelle omstændigheder, med mindre man vil kalde det en sensation, at skibet havde en biskop om bord.

Bispernes rejser tyder også på en lav frekvens i besejlingen. Når de endelig kommer på rejse fra Grønland, opholder de sig ejendommeligt længe i Island eller i Norge. Det gælder således Jon Smyrill 1202 til mellem 1203 og 1209, Olafr

⁶ „– quod insula, in qua civitas Gardensis constitit, propter malitiam maris oceanis, infra quod ipsa constitit, raro navigio visitatur.“ Dipl. Norv. I, nr. 66 p. 59 f, Munch: Nuntier, nr. 11 p. 146.

⁷ Dipl. Norv. X, nr. 9 p. 14. Tidsskr. Grønland (T.G.) 1964, p. 264.

1262–71, Thordr 1309, og endnu 26. december 1311 er han i Norge, hvor han sandsynligvis er død i 1314, for hans efterfølger udnævnes forbavsende hurtigt. Der synes nemlig også at gå lang tid mellem meddelelsen om en biskops død og udnævnelse af efterfølgeren og så endelig dennes udrejse, således 1209–1212, 1220–1234 med udrejse 1239, 1242–1246 med udrejse 1247, 1280–1288 med udrejse 1289. Den bispeløse tid 1349–1368 skyldes særlige forhold, formentlig især den sorte døds hærgen. Men biskop Alf indvies i 1365 og udrejser først 1368. Det drejer sig om mellemrum fra 3 til 19 år. Det tyder ikke på en voldsom Grønlandsfart.

Det er efter alt dette sandsynligst, at der igennem århundrederne har været en forholdsvis sjælden besejling af Grønland fra Norge, der tilsyneladende var det eneste land, hvorfra skibe gik den vej over Atlanten. Ordene i „Kongespejlet“ bekræftes. Begrundelsen for den sjældne sejlads kan så også hentes fra samme skrift med støtte i de to pavebreve fra 1276 og 1279. Det var forbundet med ekstraordinær risiko at færdes på det farlige hav. „Kongespejlet“ taler om „hafgerðing“, vel de pludseligt opstående storme under Grønland,⁸ og videre om isen, selv om det tydeligvis mere er om isen på østkysten, der tales.⁹ Der fortælles om „faldjökler“, det vil sige isfjelde, og der skelnes skarpt mellem havisens flade form og isfjeldenes rejsning.¹⁰ Endelig fortælles der om, hvordan søfolk, der er kommet i besæt i isen, redder sig.¹¹ Jo, havet er det „grumme ocean“ fuldt af „besværlige hindringer“, som pavebrevene fortæller.

Bortset fra farerne har det taget måneder at komme over havet, selvom man undertiden tog årene til hjælp. Vidrige storme har dengang som lige til vore dage forsinket sejladsen. Værst har det været på udfærden. Hjemfærden til Norge gik lettere. Dels af hensyn til isforholdene, dels på grund af den store risiko ved de mere urolige årstider, har sejladsen nok været en sommersejlads. Handelsskibe, der kommer til Bergen 1355, synes at være indløbet i havnen i juli.¹² En overvintring i Grønland må have været nødvendig.

En enkelt besejling må have taget mindst et helt år. Det kan derfor lyde som en overdrivelse, når pavebrevet af 1276 regner med „et spand af 5 år“ for at kunne nå frem eller tilbage. Dette kan imidlertid fortolkes som en forskydning i pavebrevet, dikteret af misforståelse af ærkebiskoppens ansøgning, og denne misforståelse rettes op i pavebrevet af 1279, hvor der ikke tales om, hvor lang tid det tager, men kun at landet „sjældent besøges med skibe“. Det kan da være, at der i ærkebispens

⁸ GHM III, p. 314.

⁹ GHM III, p. 316.

¹⁰ GHM III, p. 318.

¹¹ GHM III, p. 316.

¹² Dipl. Norv. VII, nr. 103, T. G. 1964, p. 263, GHM III, p. 10 ff. „þeir kaupmenn af Throendheimi sœm nu komo j knærrinum af Groenalande—“. Brevet er dateret 24. juli 1325.

Kalkmaleri fra 1300-tallet, formentlig forestillende en knarre, der dog her øjensynligt er anvendt i krigsøjemed. Skamstrup kirke, Tudse herred, Holbæk amt. Fot. Eigil Rothe, 1917. Nationalmuseet.

ansøgning har stået, at der kun kommer skib til Grønland hvert femte år – sådan i gennemsnit. Dette passer jo også meget pænt med den optælling af de sikre besejlinger, som er foretaget ovenfor.

Hvert femte år i gennemsnit giver 20 besejlinger i et århundrede. Nu har besejlingen nok ikke været regelmæssig; det ser stærkt ud til, at der i en kortere periode har været skib hvert år, og der er antydninger af, at der har været flere skibe i Grønland på samme tid især i begyndelsen af den norrøne tid i Grønland. Alt i alt efterlader kildematerialet indtrykket af en vis tilfældighed i besejlingen, og andet kunne man heller ikke forvente.

Det dristige ved den norrøne sejlads på den nordlige Atlant lå for en del i, at det var relativt små skibe, man anvendte. Middelalderens skibstyper til handelsfart i Norden var i det hele taget ikke store. Fra vikingetid og langt ind i 1300-tallet var det almindeligste handelsskib i nordisk fart *knarren*, indtil den i løbet af dette århundrede blev konkurreret ud af det hanseatiske „storskib“ *koggen*, der kunne rumme mere last, men ikke var så godt egnet til Atlant-sejlads. Betegnelsen kogge rummer ikke en fast angivelse af skibets størrelse, lige så lidt som knarre. Det er derfor vanskeligt at gøre sig nogen forestilling om, hvor store de knarrer var, som man sejlede på Grønland med. Middelalderens måleenhed for drægtigheden af et skib var *1 læst*, der nogenlunde svarer til 1,35 reg. t. eller i vægt almindeligvis til 12 skippund i Norge.¹³ Efter vestnorsk vægt o. 1300 skulle 1 skippund være 123,456 kg, således at 12 skippund eller 1 læst skulle svare til godt 1481 kg. I norsk middelaldersejlfart er grænsen mellem „småskib“ og havgående skib 5 læster (i Danmark 10 læster), eller svarende til omkring 7,5 vægttons eller 6,75 reg. t. Det er ikke meget, selvom målet ikke angiver noget om skibets størrelse i øvrigt. Lasten optog kun den midterste del af skibet.

Hanseaternes største kogger var på omkring 100 læster eller 135 reg. t. og kunne vel føre en last på ca. 180 vægttons. De største knarrer var væsentligt mindre end de største kogger. 500 år senere var de mindste skibe, som man brugte i Grønlandsfarten på ca. 30 reg. t. eller omregnet til middelaldermål ca. 22 læster. Man kan da skønne, at sejladsen på Grønland i middelalderen er foregået med knarrer på mindst 20 læster, højst måske 50 læster, eller mindst 27 reg. t., højst 67,5 reg. t., hvilket svarer til en bæreevne på godt 29,62 vægttons for de mindste, på godt 74 vægttons for de største, alt omregnet på grundlag af vestnorsk mål o. 1300. Når skibene havde en sådan lasteevne og sejlede med en frekvens, der kunne rumme pauser på op til 8 år, kan importen, som tilflød de norrøne bygder, ikke vægtnæssigt have været voldsom stor – ej heller eksporten, der indløb til Bergens havn.

¹³ Disse og efterfølgende mål og omregninger er anført efter og foretaget på grundlag af A. Steinnes i *Nordisk Kultur* XXX, p. 96 ff.

Det er atter „Kongespejlet“, der er med til at hjælpe med besvarelsen af et andet af de medløbende spørgsmål.¹⁴ Der står, at man på Grønland må indføre *jern* og „ligeledes alt det, hvorefter de skal bygge huse“. Det sidste synes så ubestemt og omfattende angivet, at det – selv i norrøn middelalderlitteratur – nærmest lyder, som om beretteren ikke ved rigtig besked. Huse blev i Grønland i den norrøne middelalder ikke bygget af træ alene, selvom træ spillede en stor rolle i husbygningen som spær, rygningstræ, stolper og panelbrædder. Langt træ brugtes også til skibsbord, køle, tofter og master. Det må være træ, som „Kongespejlet“ tænker på uden nærmere at gå ind derpå, idet forfatteren er gået ud fra, at man som i Norge næsten udelukkende opførte huse af træ. Dermed er importlisten udtømt. Et par håndskrifter føjer *tjære* til; men det er et spørgsmål, om den artikel har været nødvendig.

Træ over en vis længde og tykkelse og ikke mindst lige-vokset var en nødvendighed for eksistensen under norrøn kultur. En del af denne nødvendighedsartikel kunne fremskaffes ved hjælp af drivtræ, men selv århundreders ophobning af dette sibiriske tømmer var ikke tilstrækkeligt. Det var muligt fra Grønland at hente forsyninger i Markland, Labradorkysten, således som det fortælles om det lille skib, der drev ind til Island i 1347. Dette tilfælde indikerer, at importen af træ fra Norge ikke har været tilstrækkelig, men at man stadig har hentet træ i Markland.

Jern nævnes først. Det kan have været i form af råjern, men det er nok sandsynligere, at det har været som færdigvarer, at man har importeret jernet. Professor Niels Nielsen har påvist, at der fandt en tilsyneladende udstrakt jernudvinding sted. Han mener, at jernmangel altid ville kunne imødegås af en lokal produktion i form af udvinding af myremalm. Trækul til denne proces kunne man skaffe sig tilstrækkeligt af i selve Grønland, og det samme gjaldt smedningen.¹⁵ Men jernfremstilling på dette grundlag er et hårdt arbejde, og det er tænkeligt, at hugsten efterhånden indskrænkede mulighederne for at fremstille trækul. Men så er vi langt henne i tid, så langt, at den norrøne skibsfart var ophørt. Under alle omstændigheder var import af færdige jernvarer en uhyre lettelse i hverdagen.

Tjæren, som blev nævnt i nogle af håndskrifterne af „Kongespejlet“ er derimod mere tvivlsom. Det var nok det bedste trækonserveringsmiddel i de tider, og det var uundværligt ved skibsbygningen. Men man havde også tran og det i rigeligt mål på Grønland. En vis import af tjære har der nu nok været, men den var altså ikke livsvigtig.

Det er ejendommeligt, at „Kongespejlet“ ikke omtaler *korn* som importvare, eller *mel*, for i den form transporterede man helst denne vare på de tider. Den „vidende fader“ i dette værk fortæller kun om mulighederne for at dyrke korn i Grønland

¹⁴ GHM III. p. 326.

¹⁵ Medd. o. Gr. 88⁴, p. 13.

og siger klart, at det kun var de ypperste (og rigeste), der gjorde det forsøgsvis, mens den almindelige bonde ikke kendte brød uden af navn. Når vi så har fundet adskillige møllesten i de norrøne tomter på Grønland, og det endda ikke på de rigeste gårde alene, kan „Kongespejlet“s meddelelse ikke være rigtig. Det er muligt, at man har kunnet få byg til at modnes i Grønland i de tider. Hans Egede fik det under dårligere forhold til lige at sætte kærne. Her fra Danmark kender vi eksempler på brød bagt på mel, der var iblandet byg. Brød bagt alene af byg er højst tænkeligt. Men en avling i Grønland af brødkorn, f. eks. byg, kan ikke have været tilstrækkelig til at dække behovet. Uden at være for dristige kan vi regne med i hvert fald en vis kornimport.

Importlisten i „Kongespejlet“ må udvides lidt. Det er vanskeligt at tænke sig et norrønt samfund uden en eller anden form for en drik, der er fremkommet ved en gæringsproces; men til en sådan kræves et sødestof. Middelalderens sødestof var *honning*, og det kunne ikke fremstilles i Grønland, men måtte importeres. Dette produkt samt *malt* må nok skrives på varelisten. *Salt*, som også er blevet foreslået lagt til gruppen af importvarer, har ikke været nødvendig. Det salt, man har haft brug for, har man kunnet udbrænde af havandet, og det er ikke troligt, at man har haft brug for salt i så store mængder, at det var tilstrækkeligt til saltning af kødproduktionen. Her var tørring og måske rygning tilstrækkelig.

Et samfund uden et vist luksusforbrug eksisterer ikke. Der vil altid være nogen, som skal have noget, som andre mindre heldigt stillede ikke kan få, og der vil altid være brug for varer, der forsøder og forskønner tilværelsen. Alle finere former for *tekstiler*, såsom linned og silke, må være importeret. Vi har et svagt bevis for, at det er sket, idet der omkring skeletresterne af den biskop, der lå begravet i kapellet ved domkirken i Garðar, blev fundet rester af et stof, der menes at være enten silke eller linned. Af det stof blev den folderige alba, som præstedragten delvis bestod af, lavet.

Hermed er vi så ovre i *den gejstlige import*. Der er marken vid på varekategorier, som ikke kan fremstilles i Grønland, men til gengæld kan importmængden ikke have været overvættets stor i rumfang. Alle *klerikale dragter* og *hellige remedier*, heriblandt *vin*, måtte importeres. Vi ser da også, at biskop Arni opregner både fine, skindbesatte klæder og vin i den gaveliste, han i sit brev til biskop Thordr i 1308 anfører.

Yderligere udvidelse af importlisten uden hjemmel i kildematerialet er betænkelig. Man kunne driste sig til at tilføje *levende dyr*, der skulle tjene som tillægsdyr i besætningerne på gårdene. Vi ved intet om det, og under alle omstændigheder kan en sådan import ikke have foregået i større stil.

Alt i alt tegner billedet af importen sig meget lidt nuanceret. Dernæst kan importen ikke have været af stort omfang, når man går ud fra de beregninger, der ovenfor er foretaget om skibenes størrelse. Den tilsyneladende sjældne besejling har yder-

ligere begrænset importmængden. Regner man med en knarre på 50 læster fuldlastet, giver det højst omkr. 269 kg pr. skibslast til hver gård i det norrøne Grønland, idet man nu regner med at kende 276 gårde i hele bebyggelsen. Hvis det har været en knarre af de mindre på f. eks. 20 læster, bliver tallet omkr. 108 kg pr. gård. Men dette svarer ikke til den årlige import, for der var jo ikke skib hvert år. Anslår vi frekvensen til én knarre hvert fjerde år i gennemsnit, vil det sige fra 27 kg til 67 kg importerede varer pr. gård om året. Det er ikke meget. Og det kan ikke være noget, som eksistensen har været betinget af. Til gengæld er det et ganske almindeligt middelalderligt træk. Livet på de norrøne gårde har hvilet i den lokalt betingede økonomi, således som for hovedparten af middelalderens mennesker i Europa.

Den import, der således førtes til Grønland, måtte betales med eksport. „Kongespejlet“ opregner en vareliste, der er noget længere end dens importliste. Det er *skind og huder* af får, okse, sæl og hvalros. Af hvalrossens hud lavede man snoede reb, de såkaldte svarðreip, stærke reb, der kunne anvendes som fortøjningsreb og ankertove. Dertil kom så *hvalrostand*.¹⁶ Denne liste støttes af et pavebrev fra 1282, hvor det – efter den opregning, som ærkebispens af Nidaros har foretaget i sit brev til pavestolen – anføres, at korstogstiende fra Grønland er blevet betalt „i okse- og sælskind og i tænder og reb af hvaler“, hvormed der må menes hvalrosser, for hvilket man på den tid ikke havde noget latinsk navn.¹⁷ Denne liste kan på samme måde suppleres, idet *narhvaltand* og *hvidbjørneskind* kan tilføjes. Det store fårehold, der har været på gårdene i Grønland, har givetvis ydet megen uld, selvom det lighornede får, der almindeligvis holdes, ikke yder så megen uld, som andre fåreracer. Der har imidlertid været så mange får, at gårdene ikke har kunnet bruge hele uldproduktionen selv. Noget må enten i form af *råuld* eller i form af uldent klæde, *vadmel*, være eksporteret. Der er ikke hjemmel til at forøge listen mere.

Omfanget af denne eksport er det vanskeligt at sige noget bestemt om. En del af det, som hjemførtes med skibene, var stiftets tiendeydelser i anledning af korstog, peterspenge til curien i Rom og velsagtens også betaling af varer, som kirken importerede til sin særlige brug. En enkelt gang får vi at vide, hvad en sådan korstogstiende beløb sig til for Garðar stift. Det er i 1327, hvor en af de pavelige kollektorer aflægger regnskab for den seks års korstogstiende, som i 1312 var vedtaget på et kirkemøde. Der er fra Garðar indkommet 127 lispund hvalrostand.¹⁸ Der står udtrykkelig, at det er norsk vægt – „ad pondus Norwegie.“ Omkr. 1300 svarer 1 lispund norsk til 5,144 kg, hvilket altså vil sige, at der er indkommet i alt godt 653 kg.

¹⁶ GHM III, p. 326.

¹⁷ „– Subjuncti quoque, quod Gronlandie decima non percipitur nisi in bovinis et focarum coriis ac dentibus et funibus balenarum –.“ Dipl. Norv. I, nr. 71 p. 63 f.

¹⁸ Munch: Nuntier, p. 25, GHM III, p. 112.

Hvalrostænder vejer gennemsnitlig 1,75 kg pr. stk. Det vil så sige, at denne sending har repræsenteret 373 tænder eller henved 186 dyr. Og dette var kun en del af den fangst, som var hentet i Diskobugten og nordligere i løbet af seks år. Samme år betales i peterspenge 3 lispund hvalrostand, altså 15,4 kg eller 9 tænder. Det hele blev solgt til en flamsk købmand, der gav 114 floriner og 4 turnoser for de 127 lispund, og 6 turnoser sølv for de 3 lispund. De 114 floriner svarer til omkring 400 gr rent guld. Hvor stor købeeften af den samlede sum har været, kan ikke anskueliggøres.¹⁹ Tilsammen skulle denne sending af hvalrostand i værdi svare til 12,7 kg rent sølv. et begreb om værdien kan måske fås gennem, at Bergen stift yder omkr. 1325 mark norsk, hvorimod Garðar stift ialt yder 128 mark norsk, altså under en tiendedel.

Det lyder, som om kollektoren i 1327 ikke har haft besvær med at få hvalrostænderne solgt. I pavebrevet af 4. marts 1282 står der udtrykkeligt efter opregningen af de varer, hvori tienden blev betalt, „at du (ærkebisp) forsikrer, at de næppe kan sælges til en passende pris.“ Senere skriver paven i brevet til ærkebiskoppen: „— du skal beflitte dig på at få omsat tienden fra Grønland til sølv eller guld, således som det kan gøres bedst og nyttigst.“²⁰ Her synes det at have været vanskeligere at få de hjemkomne produkter solgt, men det behøver ikke at gælde hvalrostænderne, kun skindene og hvalrosrebene. Der er ingen tvivl om, at hvalrostand og narhvaltand har været værdifulde sager, måske det eneste værdifulde i den norrøne eksport fra Grønland. Det har nok været dem, man vovede pelsen for at hente, dels gennem fangstrejserne i Grønland, dels ved farten over Atlanten.

De norske søfarende, der kendte kursen over det vildene hav kom fra Bergen og dens omegn, ja helt fra Hardanger-egnen og fra Trøndelag. De blev ved så længe, der var efterspørgsel efter de grønlandske produkter. Denne efterspørgsel må være dalet i løbet af 1300-tallet. I tiden umiddelbart før 1389 måtte en købmand, der var kommet ind til Grønland i havsnød, købe grønlandske varer ved siden af den proviant, han nødvendigvis måtte have. Det blev besluttet ved et ting. På det tidspunkt var det altså kommet så vidt, at man måtte bruge tvangsmidler for at få sine produkter afsat. Da var Vesterbygden opgivet, og fangstfærd nordpå efter hvalrostænder turde man vel ikke foretage. Skrællingerne, der havde „al Vesterbygden ud“,

¹⁹ Helge Ingstad forsøger (L. u. P., p. 261) med hjælp af A. Steinnes at sammenligne værdien med hvor mange køer den i datidens prisfastsættelser svarede til, eller hvor meget smør. Det giver imidlertid efter min opfattelse et skævt billede, fordi værdien af en ko i dag af forskellige årsager er forskudt betydeligt i forhold til værdien af en middelalderko. Og det samme gælder smør. Sammenligningen siger faktisk ingenting, hvad omregningen i guldsmængde egentlig heller ikke gør. Købeværdien af 1 gr guld er nok adskilligt mindre i dag end i 1300-tallet, hvor guldproduktionen var betydeligt mindre end blot 2 århundreder senere. Det gælder i endnu højere grad, hvis man omregner til sølv, hvilket turnosen var præget i.

²⁰ Fortsat fra citatet i note 12: „— que sicut asseris vix ad competens pretium vendi possunt. — — Gronlandie decimas — in argentum vel aurum, prout melius et utilius fieri poterit, convertere studeas.“

var man ikke tryk ved. Den vigtigste eksportvare blev ikke mere fremskaffet. Derfor blev sejladsen til Grønland efterhånden opgivet. Der var ikke noget at sejle efter, rent bortset fra, at den sorte død havde gjort et drabeligt indhug i Norges befolkning, så at det var svært at finde folk, der ville sejle på så risikofuld og lidet rentabel handelsfærd. Hvalrostand og narhvaltand var ikke mere efterspurgt i den europæiske verden.

Den norrøne bebyggelse i Østerbygden fortsatte i måske et godt århundrede efter 1389. Selvom der tilsyneladende i denne sidste periode har været nogen forbindelse med Europa – fredelig eller ufredelig – ligger der alene i denne fortsatte eksistens et vægtigt bevis for, at bygdebefolkningen i den tid såvel som forud for den har levet på en økonomi, der på alle væsentlige områder hvilede i sig selv. Rigt har dette liv ikke været i materiel henseende; men heller ikke på dette punkt adskiller det norrøne samfund i Grønland sig fra brodersamfundene i det øvrige Norden i middelalderen.

